

Hvorfor ikke forbud mod mobiler og andre digitale medier i skolen?

Af Jesper Tække, Lektor i medievidenskab, Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus universitet. Kroniken Politiken 13. februar 2023

Hvis vi skal tage demokratiet med os ind i det digitaliserede samfund, være et foregangsland, er skolen en kerneinstitution, der må gå forrest og bibringe eleverne den forøgende viden, kunnen og dannelse. Det nytter ikke at forbyde de medier som eleverne skal lære at mestre, problemerne går jo ikke væk, de er der også i fritiden, senere i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. Eksempelvis bevirker multitasking at mange nu ikke kan læse en bog, faktisk ikke engang kan se en hel film. Eleverne skal ikke bare lære om deres bevidsthedssystem, de skal have arbejdet gode vaner ind i deres adfærd og samvær.

Uheldigvis er der en række problemer, misforståelser og paradokser i debatten om digitale medier i skolen. På den ene side vil vi i det danske samfund med skiftende regeringer i spidsen være verdensførende indenfor digitalisering. På den anden side vil man forbyde elever på landets skoler at bruge deres mobiler og andre medier i skoletiden. På den ene side ved vi, at ikke kun børn og unge, men befolkningen som helhed har svært at bruge den nye teknologi hensigtsmæssigt. På den anden side skal skolen som institution åbenbart ikke tage ansvar for at danne eleverne til at opnå evnerne til fagligt og socialt at mestre deres brug, som autonome kritiske individer.

Samfundet

Danmark er faktisk et af de mest digitaliserede samfund i verden. Meget er allerede styret af digitale systemer og algoritmer. Økonomi kan nævnes med MobilePay, internethandel, netbank, en globaliseret økonomi med svært gennemskuelige transaktioner og investeringer. Influencere der på en og samme tid udgør identitetsforbilleder og er reklamesøjler. Sociale medier, der styres af algoritmer, og som søger at holde vores opmærksomhed fast, suge vores informationer, der siden indgår som data på et marked, hvor vi profileres og nudges – ikke bare til at købe bestemte varer som udviklede psykologiske analyser, viser, at vi er til falds for - også i politiske kampagner - for dem der netop er valgt ind i folketinget. Hvad enten vi taler om sundhedssystemet, transportsystemet, eller undervisningssystemet vinder styring via maskinlæringsalgoritmer frem.

Det er dette samfund, eleverne som kommende kritiske selvstyrende borgere skal klare sig i. Og det er øjensynligt det samfund, man gerne vil beskytte eleverne mod, mens de er i skole. Man er bekymrede for deres hjerne, deres opmærksomhed, for hele deres sociale og faglige udvikling. Og det er jo forståeligt nok, men som forsker indenfor feltet i 15 år vil jeg sige, at forbudstilgangen er helt forkert!

Menneske, teknologi og samfund

Mennesket er så at sige evolutionært udviklet som en form for cyborg, som et væsen bestående ved både biologi og teknik. Redskabsbrug og sprog har efter alt at dømme allerede præet homo sapiens forfædre. Nu er det imidlertid ikke bare talesprog, ild og

stenøkser, men en medieteknologi der beregner vores sind, styrer vores opmærksomhed og plads på ventelisten, diagnosticerer os, beregner prisen på vores busbilletter og selekterer, hvilken viden vi præsenteres for, der er ved at revolutionere samfundet. Hvad enten vi vil det eller ej, er vi allerede vokset sammen med denne teknologi. Og der står store penge på spil. Det er Danmarks fremtid det gælder, og det skal gå godt, men vi kan se, at vores digitale systemer har fejl og mangler. Vi kan også se, at vi mangler kompetencer og dannelse med store industrielle, statslige og menneskelige omkostninger til følge. Virksomhederne og borgerne er ikke dygtige nok til at normsætte og regulere det digitaliserede samfund. Borgerne er ikke dygtige nok til at anvende medierne, de distraheres, søger dårligt, evner for lidt, taler grimt og hadsk på sociale medier og de giver deres personlige oplysninger væk eller kobler sig helt af.

Nye medier og problemer

Det problem, vi står overfor, er selvfølgelig nyt, men samfundet har tidligere gennemgået medierevolutioner, der har medført en omdefinering af, hvad menneske og samfund er. I kølvandet på trykkesystemet fik vi ikke bare religionskrige, men efterhånden også ytringsfrihed og demokrati. Mennesket udviklede det moderne begreb om dannelse, hvilket bl.a. betød, at den enkelte skulle tage almenvællets perspektiv og blive en ikke bare konstruktiv, men også kritisk borger. Dette er forudsætningen for et vellykket samfund, da det ellers ikke kan virke som et feedbacksystem, hvor ledere i virksomheder og i regeringer får kritik og må rette ind. Dette er hemmeligheden bag de mest succesrige lande i verden: De er demokratier med autonome kritiske borgere, der evner at deltage i den offentlighed og dermed det mediesamfund, de er en del af. Men det krævede ikke bare forfatningsændringer og bureaukratiændringer, men også normændringer.

Med trykkesystemet fik vi skolepligt for alle - i Danmark først i 1814, men vi fik den, så også danske børn kunne få lærdom og dannelse. Det var i første omgang den sorte skole, der efter de analoge elektroniske medier blev blødt noget op, da denne medierevolution også omkalfatrede normsystemet. Man vidste nu fra tv, at læreren ikke vidste alt, at det kunne være modbydeligt at være i skole, og at læreren kunne være direkte ond. Det ville man ikke finde sig i, så da jeg begyndte i skole i 1970'erne, måtte lærerne ikke længere slå, men de vidste ikke, hvad der så kunne opretholde deres autoritet. Dette skyldtes også tv, da det så at sige tog os elever med verden rundt, før vi måtte gå over på den anden side af gaden. I det tidligere trykkesamfund fik man viden drypvis år for år, men nu vidste vi meget om de voksnes dobbeltmoral – også politikernes og lærernes.

Nu står vi så med en ny medieteknologi, der gør det om muligt endnu sværere, end det var for mine lærere. De synes, de ser misbrug og afhængighed af digitale medier, de synes, de ser distraktion, mangel på fagligt fokus. De ser dårlig social adfærd – og de synes efterhånden ikke, det er muligt at undervise mere. Situationen giver ganske rigtigt anledning til mangfoldige problemer, men som den forskning, jeg har været med til at udføre, viser, er der ikke tale om afhængighed, men om ambivalens, mangel på dannelse og kompetencer.

Problemet har med normer at gøre

Først og fremmest er problemet, at vores normsystem og didaktik ikke er fulgt med medieudviklingen. Lærerne ved ikke, hvad de skal gøre i de nye situationer og griber til forbud eller ignorance, de møder ingen støtte fra ledelse eller politikere, men må kæmpe

med nedskæringer og dårlige normeringer og mangel på efteruddannelse. Ambivalensen kommer til udtryk, når en elev får en sms fra sin mor, der ligger syg og må have lille Alexandra til at hente lillesøster Camilla i børnehaven, eller når lille Peter giver læreren modspil med viden hentet på ChatGPT, eller når en gruppe arbejder sammen med en gruppe fra en anden klasse uden at have fået lov. Alle disse nye situationer (og mange, mange flere) har vi ikke udviklet normer til at håndtere hensigtsmæssigt. Men en ting er sikker -, forbud er ikke vejen frem. Skolen må og skal tage ansvar for at udvikle en tidssvarende uddannelse. Den sorte skole kan og må ikke genindføres og slet ikke i en digital udgave med ikkedemokratisk overvågning, nudging og straf.

For at give et konkret eksempel, der omhandler et af de vigtigste problemer (og misforståelser) så mangler der forståelse for multitasking. Multitasking betyder, at man søger at løse to bevidsthedskrævende opgaver på en gang, fx at følge med i matematik og være på Snapchat samtidig. Multitasking er snævert defineret umulig, men består i praksis af, at man flytter sin opmærksomhed mellem flere ikke relaterede intentionelle objekter. Det har altså med korttidshukommelse at gøre, man må være i stand til at huske, hvad det var, man kom fra i matematikopgaven, og det er forskelligt fra person til person, hvor god man er til det. Men en ting er sikkert: Hvis ikke man singletasker (koncentrerer sig om kun ét emne), kommer man aldrig rigtigt ned i et arbejdsflow, hvor de forskellige begreber, mellemregninger og trin i algoritmen ligger i korttidshukommelsen. Faktisk viser forskning, at man hertil ødelægger sin korttidshukommelse og aflærer (eller aldrig lærer) at koncentrere sig, hvis man multitasker meget (også i fritiden). Multitaskingadfærd bevirker at mange nu ikke kan læse en bog, faktisk ikke engang kan se en hel film.

Misforståelser og løsninger

Teknologien skelner ikke mellem, om vi er i skole eller har fri. Hvis man forbyder mobilen og de andre digitale medier i skolen, lærer vi ikke elev-cyborgeren at kende sig selv, sit sind, sin koncentrationsevne eller at opføre sig ordentligt i det digitaliserede samfund, hverken socialt eller fagligt. I fritiden, i lektietiden, senere på gymnasiet, på den videregående uddannelse og på arbejdsmarkedet står man i alle problemerne, som skolen efter min mening har ansvaret for at løse.

Forbud og ligegyldighed er det, der må forbydes. I stedet skal der undervises gennem de nye medier og initieres refleksivitet. Der må eksperimenteres og diskuteres og dette i alle fag. Hvad er self-tracking, og hvordan kan det bruges hensigtsmæssigt i idræt og biologi, og skal vi tracke alt; søvn, kalorieindtag mv., og hvad gør det ved os? Hvad er den menneskelige opmærksomhed, og hvordan kan vi beskytte og udvikle den? Hvilke notifikationer skal vi slå fra i hvilke timer og i frikvarteret? Hvad er algoritmer egentligt, hvordan skrives de, hvordan virker de, og hvordan kan vi aktivt og hensigtsmæssigt leve i et digitaliseret samfund som kritiske borgere? Hvordan beskytter vi vores personlige oplysninger? Osv. Vi må have medierne med i alle fag og dertil i frikvarteret for, hvordan er man venner, etisk og moralsk ansvarlige, hvordan kan vi have det sjovt sammen i det digitaliserede samfund?

Problemerne og ambivalenserne må finde deres løsning i myriader af små bobler, der efterhånden flyder sammen til større mønstre af kultur og normer, der kan hjælpe os til at indtage den digitaliserede verden på en konstruktiv og opbyggelig måde. Der er ingen vej tilbage, vi må udvikle en dannelse, der står mål med det digitaliserede samfund. Vi må

danne kritiske borgere ved at danne eleverne, til at tænke selvstændigt og indsigtfuld. Vi må give dem medindflydelse i en transparent mediebrug i skolen med myndige lærere der kan tage ansvaret uden at forbyde.

Striden mellem kompetence og dannelse

Som det er nu, glider dannelsen i baggrunden, i praksis er det et begreb i skåltaler, hvorimod kompetencer er det, der satses på fra politikere, skole- og virksomhedsledere. Humaniora spares væk, forskningen lyttes der ikke til, selvbestaltede dommedagsprofeter vælges til vigtige udvalg under devisen "tilbage til pen og papir". Dumheden flourer, mens vi får udviklet ubrugelige systemer i staten, magtesløst iagttager fænomener som overvågning, hacking, sexting, scam, fake news mv. og svigter elever og studerende. Som om det er hensigtsmæssigt at uddanne ingeniører, dataloger og andre specialister uden, de kan vurdere, hvad det de laver betyder for almenvellet, for klimaet, eller for samfundet i øvrigt. Elever i skolen skal have kompetencer, men som modbegrebet til dannelse (halvdannelse) betyder, så er det et menneske, der kun har kompetencer. Systemer må udvikles af borgere med dannelse i et samarbejde med deltagelse fra alle de forskellige fakulteter, ellers bliver teknologien ubrugelig eller direkte farlig.

Det er demokratiet det gælder

Vi er i gang med en udvikling der over de næste årtier fuldstændigt vil ændre vores samfund, og vi kan se konturerne af forskellige samfundsmodeller. Der er statsmodellen som i Kina, hvor det er staten, der diktatorisk har magten over algoritmerne og dermed over befolkningen. Vi har virksomhedsmodellen som i USA med overvågningskapitalisme og nudgeokrati. Men hvad med os i EU, med vores dannelsestradition, blandingsøkonomi og demokrati? Algoritmerne er her såvel statsligt (fx sundheds-, social- og transportsystem) som privat, i form af de store amerikanske virksomheder, der bevirker at vi også har vores del af overvågningskapitalismen. Margrethe Vestager og EU er gået ind i sagen for, at Unionen og medlemslandene aktivt kan bruge algoritmerne (statsmodellen) og regulere virksomhedsmodellen.

Men hvad med skolen? I USA er den allerede i vid udstrækning styret af algoritmer: eleverne er profileret og undervises, nudges, straffes og belønnes, og man producerer systemkonforme kapitalismetilvænnede ukritiske borgere, der nok kan være kompetente supermennesker, men ikke kritiske selvtænkende og innovative borgere, som tager almenvellets parti. Hvis vi skal tage demokratiet med os ind i det digitaliserede samfund, er skolen en kerneinstitution, der må gå forrest med transparens, medbestemmelse og deliberation, for selvfølgelig vil vi også have supermennesker, de skal bare have dannelse, være autonome kritiske selvtænkende borgere, der kan give den nødvendige feedback til magthaverne.

Skal vi løse verdens problemer med klimakrise, diversitetskrise, krig og ulighed, må vi have ikke bare kompetente, men dannede borgere, der formår at anvende digitale medier på højeste niveau. De skal være i stand til at tage medansvar for det digitaliseret samfund og dette ansvar begynder med skolen.